

13. mai 2010

Wergeland, historie og forsvarspolitik

Inspirert av Wergeland og 17. mai gjengir jeg min tale ved Oslo Militære Samfunds 185-års middag 5. mars 2010.

Deres Majestet, ærede forsamling,

- ved årets stiftelsesmiddag kan vi markere at det er 185 år siden Oslo Militære Samfund ble stiftet den 1. mars 1825. De 185 årene dekker nesten hele den selvstendige nasjonale krigsmaktens historie. Like fra starten har Samfundet vært et samlende forum for så vel militærfaglige som forsvarspolitiske spørsmål. Vi kan se tilbake på lange og stolte tradisjoner. Det gir en trygg bakgrunn, en solid plattform. Men det gir heller ikke mer, for ingen institusjon vil overleve i det lange løp på stolte tradisjoner alene. Det kreves evne til tilpasning etter tidenes skiftende realiteter og skiftende former. Samfundets høye alder er et overbevisende tegn på en slik evne.

Samfundet ble stiftet som et uttrykk i tidens sentrale forsvarpolitiske brytning. Dette kan være en anledning til å friske opp de nærmere omstendighetene. Jeg inviterer til å slå følge på en litt indirekte vei dit.

For en måned siden holdt Generalinspektøren for Hæren, generalmajor Per Opedal foredrag her i OMS. Han benyttet anledningen til å presentere Hærens nye uniform – FJELLGRÅ, sa han med ettertrykk. Fjellgrå? - fjellets farve? – fjellets let? Dette har vi eldre, som fikk servert Henrik Wergelands dikt på skolen, hørt om i uniformssammenheng før. Jeg sikter til diktet Den graa Kappe.

Diktets bakgrunn var følgende: Ved kgl.res. av 30. oktober 1830 ble det bestemt at Hæren ikke lenger skulle bruke grå kapper, men blå som man hadde i Sverige. Ved en parade møtte imidlertid løytnant Weltzin i grå uniform. Han ble refset, og som embetsmann etter hvert rettslig forfulgt og idømt fengselstraff. Wergelands dikt er på tyve, delvis litt rabulerende vers rundt tema storheten i enkle men ekte tanker, ord og gjerninger. Hør tolvte vers:

Et Ord er stort, naar det er sandt,
om qvalt og slængt i Veir.
En Daad er stor, om den ei vandt,
naar Aand kun i dens Indre brandt,
der værdig var til Seir.

Så kommer han til det femtende verset, og derfra strammes både form og innhold til et avsluttende crescendo – her litt forkortet:

- - Weltzin, din Vaabenkappe graa
mig rinder brat ihu.
Et usselt Plag! Velan! vel saa!
Men fremfor Himlens eget Blaa
og Skarlatin med Stjerner på
-- saa adlet det har du.

Med Fjeldets Let, med Matrands Røg,
din Kappe farvet var.
Før ligeglåd den Let du strøg,
du Lænker for den bar.

...
de Maalere som dømme alt
kun efter Glands og Klang,
De fatte ikke, at din Pjalt
fikk ved de Ord som du har talt,
med Norges Banner Rang.

Det flammer rødt. Den Kappe graa
er Røgen derutaf.
I den skal Norges Kriger gaae,
i den, som Lyn fra Skyen, slaae,
og den til Æresdekke faae
omsider i sin Grav.

Generalinspektør, - på Wergelands og egne vegne ønsker jeg Hæren til lykke med den fjellgrå uniformen!

Tilbake til løytnant Weltzins problem. Ulydigheten var ikke en ung offisers påhitt for egen profilering. Demonstrasjonens offentlige oppmerksomhet, kanskje også rettsforfølgelsen og Wergelands hyllest, skyldtes at Weltzin hadde klemt på byllen og markert et standpunkt i tidens betente, forsvarspolitiske strid. I denne striden ble uniformen et viktig symbol, men den underliggende konflikten var langt fra symbolsk. Vi kommer nå til omstendighetene rundt stiftelsen av Samfundet.

Etter at unionen med Sverige ble inngått, og særlig etter at Carl Johan ble Norges konge i 1818, ble det fra svensk side øvet press for en såkalt "amalgamering" eller om man vil, "samordning" av de to lands militære styrker. Begrunnelsen var at en felles utenrikspolitikk også krevde en felles militærmakt. Resonnementet har ubestridelig logikk. Det hadde også en viss tilslutning blant stabsoffiserer, som naturlig sto i et nært lojalitetsforhold til kongen som øverstkommanderende. Men 1820-årene ble preget av ulike syn i Norge, og i forholdet til Sverige, om hva "amalgameringen" i praksis skulle innebære. Blant de yngre offiserene, de såkalt "subalterne" eller underordnede, det vil si kapteiner og løytnanter, var det sterk stemning for et rent nasjonalt forsvar, innrettet for norske nasjonale interesser. Dette hang dels sammen med uro for hva svenskene kunne finne på av imperialistiske felttog, jeg hadde nær sagt "internasjonale operasjoner". Napoleonskrigene og Carl Johans bakgrunn som fransk marskalk lå friskt i minnet. Dels hang det også sammen med uenighet om bruken av Hæren som opprørspoliti mot befolkningen. Dette siste må sees på bakgrunn av den korte tidsavstanden fra den franske revolusjon, og alle

statsmakters – også de norsk-svenskes – frykt for folkeoppstand. Man slo raskt og hardt ned på det som høye myndighetspersoner så som "opptøyer", men som mange andre heller ville se som grunnlovsbeskyttede meningsytringer. Den forsvarspolitiske spenningen rundt forsvarets formål ble sterkere ut over 1820-årene, og toppet seg med Torvslaget i Christiania i 1829 da militære, som vi husker, ble satt inn mot en demonstrativ grunnlovsfeiring på 17. mai.

Det var i dette forsvarspolitiske spenningsfeltet Christiania Militaire Samfund ble stiftet i 1825, med 10 kapteiner og 48 løytnanter som medlemmer. (I parentes: Weltzin var ikke medlem fra starten, og deretter har vi dårlige medlemsopplysninger, så vi må ta farvel med ham nå.) Stabsoffiserer ble innbudt som æresmedlemmer, og etter få år som vanlige medlemmer. Fra starten var Samfundet presisert å være innrettet for fagmilitære spørsmål. Men bak den fagmilitære profilen lå altså en forsvarspolitisk drivkraft: Forsvaret skulle etter medlemmenes syn utformes for å gi nordmenn sikkerhet mot ytre fiender, for nasjonale oppgaver, om man vil. Dette synet vant gradvis frem både i forsvaret og politisk, og ble til slutt også motvillig akseptert av den pragmatiske Carl Johan.

Fra 1825 har Samfundet holdt sin posisjon som det sentrale forum for fagmilitære og forsvarspolitiske spørsmål. Problemstillingene har skiftet gjennom tidene, men behovet for informert forsvarsdebatt har bestått, og består.

Ser vi til dagens situasjon opplever vi at det er bred partipolitisk enighet om de overordnede mål og rammer for Forsvaret. På det faglige plan hersker sant nok usikkerhet om balansen i praksis mellom nasjonale oppgaver og internasjonale operasjoner, uten at vi skal trekke fristende analogier til 1825 for langt.

Derimot har det oppstått en annen skillelinje i forsvarspolitikken: En betydelig forskjell i virkelighetsforståelse mellom på den ene siden den som uttrykkes i de politiske omforente plandokumentene, og på den annen side den virkeligheten som oppleves i Forsvaret. Problemet gjelder penger, mer presist hvilket forsvar vi egentlig har, og kan ha, innenfor de vedtatte budsjettene. Uten en snarlig avklaring av en felles politisk og militær virkelighetsforståelse vil skadevirkningene være omfattende. Igjen kreves det mot, og respekt for velbegrunnede standpunkter.

Etter 185 år er det berettiget å se frem til at Oslo Militære Samfunds talestol og tidsskrift vil fortsette å gi rom - og beskyttelse - for saklig belysning av kjensgjerningene, også når de er uvelkomne.

Deres Majestet, ærede forsamling, - gratulerer med dagen! Skål for Oslo Militære Samfund!

5